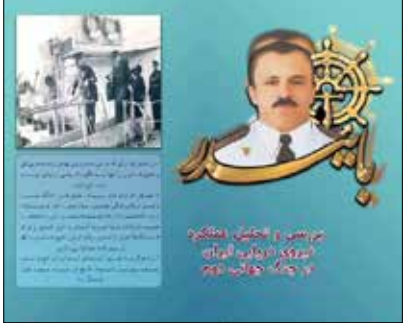

زیست‌دریایی

کتاب مصائب باپندر

بررسی و تحلیل عملکرد نیروی دریایی ایران در جنگ جهانی دوم

رضا جهانفر

بخش دهم

نادیده گرفته‌شدن کشته‌شدگان ایرانی

در جنگ جهانی دوم

جنگ جهانی دوم، تعداد ۳۸ میلیون و سیصد و پنجاه‌ویک هزار تن از مردم اروپا و سایر نقاط جهان را در فاصله سال‌های ۱۹۳۹ الی ۱۹۴۵ میلادی، به کشتن داد (کیدنز، ۱۳۸۹: ۳۷۹)؛ البته برخی منابع دیگر از کشته‌شدن پنجاه تا هفتاد میلیون نفر در این جنگ خبر داده‌اند (بهنام، ۱۳۹۰: ۱۰۰).

در این جنگ شوروی بیش از همه تلفات داد. بیش از بیست میلیون نفر از شوروی در جنگ با آلمان بسیج شدند که نیمی از آن‌ها به هلاکت رسیدند. ده تا پانزده میلیون غیرنظامی روس نیز در نتیجه جنگ در گذشتند. جمع تلفات شوروی به بیش از ۲۵ میلیون نفر رسید. آلمان چهارده میلیون نفر نیرو بسیج کرده بود که از این تعداد چهار میلیون نفر کشته شدند. سه میلیون نفر غیرنظامی آلمانی در این جنگ کشته شدند. مقامات آلمانی شش میلیون لهستانی و چند میلیون نفر دیگر از غیرنظامیان سایر کشورها را نیز به قتل رساندند. هزینه‌های مالی جنگ جهانی دوم برحسب دلار سال ۱۹۹۰ میلادی، بیش از ده تریلیون دلار آمریکا بود (تورر نویت، ۱۳۸۱: ۲۵۳ و ۲۵۴).

نکته تأسف‌بار این آمارها و ارقام در این است که در منابع مختلف، تعداد کشته‌شدگان ایرانی در جنگ جهانی دوم یا ذکر نشده و یا بسیار کمتر از تعداد واقعی کشته‌شدگان ذکر شده است.

علل و اهداف اشغال ایران توسط متفقین

اگرچه پژوهشگران دلایل بسیاری برای آغاز جنگ جهانی دوم بر شمرده‌اند؛ اما باید در نظر داشت که دو اتفاق مهم آتش اولیه جنگ جهانی دوم را برافروخت؛ حمله ژاپن به چین در ژوئیه ۱۹۳۷ میلادی و اشغال لهستان توسط آلمان در سپتامبر ۱۹۳۹ میلادی (بهمنی، ۱۳۹۱: ۴۳).

پژوهشگران و محققان در مورد علل، عوامل و اهداف مختلف اشغال ایران توسط متفقین به مواردی اشاره کرده‌اند که در اینجا می‌توان برخی از موارد آن را بیان کرد:

الف- استفاده آلمان از احساسات ضداستعماری ملل شرق علیه متفقین
ب- کودتای عراق به رهبری رشید عالی گیلانی و کمک آلمانی‌ها

ب- ضعف در سیاست خارجی ایران و عدم تصمیم‌گیری به‌موقع

ت- حضور عده ذی‌نصادی از آلمانی‌ها در ایران و تشکیل پایگاه علیه متفقین
ث- ایران مطمئن‌ترین راه مواصلاتی برای کمک به روس‌ها با توجه به راه‌آهن سرتاسری جنوب به شمال بود.

ج- حمله آلمان به روسیه که موجب اتحاد روسیه، انگلیس، فرانسه و درنهایت آمریکا شد.
چ- عدم توانایی ارتش ایران در مقابل دو ابرقدرت روس و انگلیس (جلالی، ۱۳۸۹: ۲۰۷).
همچنین اهداف اشغال ایران توسط متفقین به شرح زیر عبارتند از:

الف- تحت‌فشار قراردادن دولت ایران برای اخراج اتباع آلمان

ب- دو کشور خطوط مواصلاتی را تحت نظارت خود درآورند.

پ- حفظ مناطق تولید نفت در خوزستان و نفت‌شهر در کرمانشاه

ت- تسلط و تأمین منافع استعماری (جلالی، ۱۳۸۹: ۲۱۶).

از سوی دیگر در کتاب «عظمت باز یافته» در مورد دلایل حمله متفقین به ایران از قول چرچیل درج شده است که «دریای مرمره در تسخیر زیر دریایی‌های آلمان است. در دریای سیاه، ترک‌ها مانع استفاده از تنگه داردانل هستند. در ولادی وستک خطر ژاپنی‌ها وجود دارد. پس تنها راه باز خلیج فارس است...» (بی‌نصا، ۱۳۵۵، ۲). در واقع چرچیل، متفقین را متوجه ساخت که ایران تنها راه نجات روسیه و یگانه پل پیروزی در جنگ است.

ادامه دارد...

گروه زیست محیطی دریایی- سعید قلیچی – در حالی که بسیاری از کارشناسان درباره تبعات منفی محیط زیستی و اقتصادی عقب‌نشینی آب و کاهش سطح آب دریای خزر هشدار می‌دهند، حمید عزیزاده، استاد پژوهشگاه ملی اقیانوس شناسی و علوم جوی در گفتگویی با تأکید بر عدم قطعیت مدل‌های پیش‌بینی تراز آب خزر از احتمال پیشروی مجدد آب دریای خزر خبر داده است.

به گزارش روزنامه دریایی اقتصاد سرآمد، کارشناسان می‌گویند که با توجه به جمعیت بالای ساحل نشین در استان‌های شمالی ایران، نوسانات تراز آب دریای خزر بیشتر از سایر کشورهای حاشیه این دریا، تاثیر بیشتری در وضعیت حیات و زندگی ایرانی‌ها خواهد داشت. دریای خزر، به عنوان بزرگ‌ترین دریاچه جهان، نه‌تنها منبعی حیاتی برای پنج کشور اطراف آن است بلکه نقشی کلیدی در زیست‌بوم منطقه ایفا می‌کند.

طی چند دهه اخیر، سطح آب این دریا به‌شدت کاهش یافته است. کاهش منابع آبی و تخریب زیستگاه‌های طبیعی این منطقه باعث نگرانی‌های جدی محیط‌زیستی و انسانی شده است. این تغییرات، که بیشتر ناشی از تغییرات اقلیمی و فعالیت‌های انسانی است، تهدیدی جدی برای مردم، حیات‌وحش و اقتصاد منطقه به شمار می‌رود.

سطح آب دریای خزر که زیر سطح دریاست، از سال ۱۹۹۶ تاکنون به طور مداوم کاهش یافته و از سال ۲۰۰۶ این روند شدت بیشتری پیدا کرده است. طبق پروژه مطالعاتی مختلف، تا سال ۲۱۰۰، سطح آب دریای خزر ممکن است بین ۱۸ تا ۹۰ متر کاهش یابد. کاهش سطح آب دریای خزر یک بحران پیچیده است که از تغییرات اقلیمی و فعالیت‌های انسانی ناشی می‌شود. درحالی‌که انطیاق با شرایط جدید ضروری است، اقدام فوری برای کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و مدیریت منابع آب اهمیت بیشتری دارد. این اقدامات می‌توانند نقش مهمی در حفظ این منبع ارزشمند برای نسل‌های آینده ایفا کنند.

تاثیر نوسانات تراز آب در خزر

حمید عزیزاده، استاد پژوهشگاه ملی اقیانوس شناسی و علوم جوی در گفتگو با مانا درباره علت اصلی پسروی آب خزر و تبعات آن برای ایران بیان کرد: آنچه در خزر رخ داده است، تنها پسروی نیست بلکه نوسانات تراز آب است که در طی اندازه‌گیری دستگاهی چند بار رخ داده است. وی گفت: به‌طور پیوسته ۱۵۰ سال اندازه‌گیری وجود دارد و قبش اندازه‌گیری‌ها ناپیوسته است. در طی این مدت، سطح تراز آب خزر حدود سه متر نوسان داشته یعنی بالاترفته و پایین آمده است. عزیزاده ادامه داد: بنابراین طی ۱۵۰ سال گذشته هم تراز آب افزایش داشته و هم کاهش داشته است. دلیل اصلی نوسان تراز آب اقلیمی است. گرچه برخی عوامل مانند مصرف آب در حوضه آبریز نیز اندکی مؤثر است.

اهمیت کم‌مصرف در تراز خزر

استاد پژوهشگاه ملی اقیانوس شناسی و علوم جوی با اشاره

«روزنامه دریایی سرآمد» پیامدهای افت تراز کاسپین را بررسی کرد؛

احتمال پیشروی مجدد آب دریای کاسپین

نوسانات تراز آب دریای خزر چه تاثیری در معیشت و اقتصاد ساحل‌نشینان دارد؟

افزایش نسبت به سال ۱۳۵۷ به تراز ۲۵،۷۶- متر در سال ۱۳۷۴ می‌رسد. از سال شکل ۱۳۷۵ تا کنون روند نزولی تغییرات تراز آب دریای خزر با شیب ملایم‌تری نسبت به دوره افزایشی از سر گرفته می‌شود، به‌طوری‌که طی ۲۸ سال با ۲،۲۴ متر کاهش تراز آب در سال ۱۴۰۳ به حدود ۲۸- متر رسیده است.

علت نوسانات تراز آب خزر

فرضیات اقلیم شناسی حاکی آن است که تراز آب دریای خزر با تغییراتی که به‌واسطه تغییر اقلیم در بودجه آبی دریا به‌وجود می‌آید، کنترل می‌شود. این فرضیه توسط تعداد زیادی از محققان که بر روی نوسانات تراز آب دریای خزر کار می‌کنند، تأیید شده است. ماهیت دریای خزر دریاچه است و تغییرات اقلیمی می‌تواند به‌شدت روی این تراز آب این دریاچه تاثیر بگذارد. سرعت تغییرات تراز آب دریای خزر به‌طور قابل توجهی بیشتر از اقیانوس‌هاست و تقریباً یک‌صد برابر آن‌ها است. بودجه آبی دریای خزر، عمدتاً شامل ورودی آب از رودخانه‌ها به دریای خزر، بارش باران روی سطح دریا و تبخیر از سطح آن است. تقریباً ۸۰درصد از بودجه آبی دریای خزر از ورودی آب رودخانه‌ها تأمین می‌شود؛ در حالی که بارش حدود ۲۰درصد و ورود آب زیرزمینی کمتر از یک‌درصد است. رودخانه ولگا حدود ۸۲درصد از کل ورود آب رودخانه‌ها را تأمین می‌کند؛ در حالی که رودخانه‌های کورا، اورال، ترک و سولوک به‌طور تقریبی ۱۵ درصد را تأمین می‌کنند و ۳درصد باقی‌مانده از رودخانه‌های کوچک‌تر می‌آیند.

پیش‌بینی آینده نوسانات تراز خزر

سیده مجیا حسینی، فارغ التحصیل دکترای مهندسی سواحل، بنادر و سازه‌های دریایی پیش از این در گفتگویی با اکوایران، گفته بود: دریای خزر به دلیل نوسانات سریع تراز سطح آب آن که ناشی از تغییرات اقلیمی است، به چالش‌های متنوعی مواجه است. پیش‌بینی تغییرات سطح دریای خزر برای توسعه استراتژی‌های مؤثر سازگاری با این نوسانات حیاتی است. او در رساله دکتری خود با عنوان «پیش‌بینی بلندمدت تراز آب دریای خزر با رویکرد احتمالاتی» به نوسانات آینده تراز آب دریای خزر ناشی از تغییر اقلیم را با پیش‌بینی مولفه‌های بودجه آبی دریای خزر در کل حوزه آبریز این دریا با رویکرد پیش‌بینی احتمالاتی ارائه کرده است. به عبارت دیگر، در این پژوهش پیش‌بینی تراز آب دریای خزر تحت سناریوهای مختلف تغییر اقلیم و برای احتمال وقوع‌های مختلف ارائه شده است.

براساس مطالعه انجام شده، عامل اصلی تعیین‌کننده روند تغییرات سطح تراز دریای خزر در قرن ۲۱، تغییرات جریان ورودی رودخانه‌ها به دریا عنوان شده است. تبخیر از سطح دریای خزر نیز به‌عنوان یک عامل مهم دیگر، نرخ تغییرات تراز آب را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در این پژوهش، پیش‌بینی تراز آب دریای خزر تحت سناریوهای مختلف تغییر اقلیم و برای احتمال وقوع‌های مختلف ارائه شده است. همچنین براساس خروجی این مطالعات، احتمال کاهش تراز آب دریای خزر نسبت به افزایش آن تا انتهای قرن ۲۱ بیشتر است. با این حال، نرخ کاهش تراز آب از نیمه‌های قرن ۲۱ کاهش می‌یابد؛ زیرا افت تراز آب دریای خزر منجر به کاهش مساحت آن می‌شود که در نتیجه، حجم آب تبخیرشده از سطح دریا باوجود افزایش نرخ، تبخیر کاهش می‌یابد. این کاهش تبخیر، سرعت پایین‌روی تراز آب دریای خزر را نیز کاهش می‌دهد.

نیاز به اصلاح قوانین مرتبط با ساحل

عزیزاده به این پرسش که با توجه به روند تغییرات تراز آب آیا باید در برنامه‌ریزی‌ها حتماً این موضوع لحاظ شود، این گونه توضیح داد: حتماً باید تراز آب را لحاظ کرد. مهم‌تر از آن قوانین قدیمی است. ساحل در قوانین ایران درست تعریف نشده است و ساحل را ۶۰متر از خط آب در نظر گرفته‌اند و دامنه نوسان خط آب به درستی تعریف نشده. وی افزود: این عددی که اعلام شده است، بسیار کم است. قوانین مربوط به بخش شناع ساحلی خیلی قدیمی است و پاسخگو نیست. کسی که ساختمان می‌سازد معمولاً در فاصله ۶۰متر دریا نمی‌سازد، اما کاری کرده است که مسیر ورود به ساحل را بسته است. این استاد پژوهشگاه ملی اقیانوس شناسی و علوم جوی توضیح داد: باید ساخت و ساز جوری انجام شود که به ساحل دسترسی باشد؛ بنابراین قوانین موجود خیلی در شرایط امروز پاسخگو نیست. وی تأکید کرد: در بارگذاری باید تراز آب را لحاظ کرد و به‌خصوص اگر نوسان بیشتر از سه متر باشد، ممکن است با زیرساخت‌های فعلی نشود واقعاً ترابری دریایی با کیفیت داشت و مستلزم فکر جدید است.

سناریوهای علت‌افت سطح آب خزر

براساس سناریوهای مختلف، سطح آب دریای خزر تا پایان قرن حاضر ۱۸ تا ۹متر پایین خواهد شد. سطح دریای خزر به صورت فزاینده‌ای پایین‌تر می‌آید و شتاب کاهش آب در حال افزایش است، با توجه به اینکه آب‌های بخش روسیه و ترکمنستان خزر، کم عمق است، با افت ۹ متری آب، حدود ۲۴درصد از مساحت سطح خزر کوچک خواهد شد و اگر ۱۸ متر آب افت کند، ۳۴درصد از سطح این دریاچه خشک خواهد شد. این سناریوهای ترسناک علاوه براینکه خسارت‌های محیط زیستی فراوانی به همراه دارد و وضعیت اکوسیستم‌هایی مانند خلیج گرگان، تالاب انزلی، تالاب گمیشان، تالاب میانکاله، تالاب کیشهر، تالاب زیباتکار و پارک ملی بوجاق را بحرانی خواهد کرد، بر روی اقتصاد و معیشت مردم حاشیه خزر نیز اثرات سوئی خواهد داشت.

کاهش تراز آب دریای خزر به عنوان یکی از بزرگ‌ترین دریاچه‌های جهان، نه‌تنها یک پدیده طبیعی بلکه یک بحران زیست محیطی جدی است که تأثیرات عمیقی بر اکوسیستم‌های محلی و اقتصادی کشورهای حاشیه آن دارد. این دریاچه، که در طول تاریخ خود نوسانات زیادی را تجربه کرده، به تازگی با کاهش بی‌سابقه‌ای در سطح آب مواجه شده است. بر اساس گزارش‌ها، در ۲ دهه اخیر، تراز آب دریای خزر حدود ۲متر کاهش یافته و به کمترین سطح خود در یک قرن اخیر رسیده است.

پیامدهای افت تراز آب در دریای خزر

بلندترین آمار اندازه‌گیری تراز آب دریای خزر در ایران در ایستگاه بندر انزلی از سال ۱۳۲۰ ثبت شده است. بر اساس اطلاعات اندازه‌گیری شده در انزلی، از سال ۱۳۲۰ تا سال ۱۳۵۶، روند کلی تغییرات تراز آب نزولی بوده و تراز آب در طی زمان ۱۳۶ سال ۱،۳۶ متر کاهش به مقدار ۲۸،۱۶-متر در سال ۱۳۵۶ می‌رسد. به طور کلی، تراز آب دریای خزر به‌صورت منفی بیان می‌شود؛ زیرا سطح این دریاچه پایین‌تر از سطح دریاهای آزاد است؛ به عنوان مثال تراز ۲۸،۱۶-متر به این معناست که سطح آب دریای خزر ۲۸،۱۶-متر پایین‌تر از سطح متوسط دریاهای آزاد قرار دارد. در فاصله سال‌های ۱۳۷۴-۱۳۵۷، روند کلی تغییرات تراز آب با شیب بیشتری نسبت به دوره قبل صعودی بوده و در طی ۱۸ سال، در سال ۱۳۷۴ با ۲،۴۴ متر

بدون شرح

قاپ‌دوربین

عکس: اصغر بشارتی

بدون شرح...

فریداعیزی -اقتصاد سرآمد